
Η εξελικτική πορεία της ελληνικής γλώσσας *

Του **Ιωάννη Κ. Προμπονά**
Επίκουρου καθηγητή
Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Η ελληνική γλώσσα είναι μέλος της μεγάλης οικογένειας των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, στην οποία, μεταξύ άλλων, ανήκουν η Ιταλική, η Κελτική, η Τευτονική, η Βαλτοσλαβική, η Θρακική, η Ιλλυρική, η Αρμενική, η Χεττιτική, η Τοχαρική, η Ινδοϊρανική κ.ά.

Πότε και πού αποσπάσθηκε η Ελληνική από την Ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα είναι αδύνατο να ορισθεί με ακρίβεια. Πιθανώς τούτο συνέβη κατά την 5η π.Χ. χιλιετία και σε μια περιοχή βόρεια του Εύξεινου Πόντου.

Στη νότια βαλκανική, στη γεωγραφική δηλ. περιοχή που αργότερα ονομάστηκε Ελλάδα, απλώνονται οι πρόγονοι των Ελλήνων γύρω στο 2.000 π.Χ., αφού παρέμειναν για κάποιο διάστημα στη Μακεδονία και στην Ηπειρο.

Στην ηπειρωτική Ελλάδα, στην Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου και στις μικρασιατικές ακτές που απλώθηκαν δεν βρήκαν τον τόπο ακατοίκητο. Κατοικούσαν εδώ, πιθανόν από την 6η π.Χ. χιλιετία, οι λεγόμενοι Προέλληνες, που με ποικίλα ονόματα χαρακτηρίζονται από τους κλασικούς συγγραφείς: **Πελασγοί, Τυρσηνοί, Κάρες, Λέλεγες** και ακόμη **Καύκωνες, Κύδωνες, Μινύαι, Δρύοπες**.

Ποια η καταγωγή των Προελλήνων είναι άγνωστο. Σύμφωνα πάντως με

* Ανακοίνωση στο "Διεπιστημονικό Συμπόσιο για τη γλώσσα"

την κρατούσα γνώμη, οι Προέλληνες δεν ήταν Ινδοευρωπαίοι. Διαφορετική γνώμη διετύπωσε πάνω σ' αυτό το θέμα ο γνωστός Βούλγαρος γλωσσολόγος Vladimir Georgiev. Ο σοφός αυτός με μια σειρά μελετημάτων που δημοσίευσε από το 1937 ως το 1966 υποστηρίζει την άποψη ότι οι Προέλληνες ήταν παλαιοί Ινδοευρωπαίοι και ταυτίζει τους Πελασγούς με τους αρχαίους Θρακοϊλλυριούς.

Τη γνώμη του Georgiev, που ακολουθούν και ευάριθμοι ξένοι επιστήμονες, αντέκρουσε με στέρα επιχειρήματα ο Furnée το 1972.

Για εμάς βέβαια τους Έλληνες δεν έχει καμιά σημασία, αν οι λεγόμενοι Προέλληνες ήταν παλαιοί Ινδοευρωπαίοι ή όχι. Ετσι ή αλλιώς οι άξεστοι στην αρχή Ινδοευρωπαίοι Έλληνες αναμείχθηκαν με τους Προέλληνες και εδημιούργησαν τον μυκηναϊκό πολιτισμό, έναν από τους λαμπρότερους του Κόσμου. Οι ίδιοι μερικούς αιώνες αργότερα εδημιούργησαν τον Κλασικό ελληνικό πολιτισμό. Για εμάς λοιπόν τους Έλληνες ο φυλετικός καθορισμός των Προελλήνων δεν έχει σημασία. Για τους γείτονές μας όμως έχει. Γιατί, για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους, με βάση τη θεωρία του Georgiev οι Προέλληνες ταυτίζονται με τους αρχαίους Ιλλυριούς και Θράκες. Και τους Θράκες οι γείτονές μας Βούλγαροι τους θεωρούν προγόνους τους. Βλέπετε, εθνικές φιλοδοξίες ενδύονται κάποτε επιστημονικό μανδύα. Ο Ινδοευρωπαίοι Έλληνες, όπως ήταν φυσικό, υπέστησαν την επίδραση των Προελλήνων. Η επίδραση αυτή άφησε τα ίχνη της στη γλώσσα, κυρίως στο λεξιλόγιο. Ετσι στην ελληνική γλώσσα ενσωματώθηκαν πολλές λέξεις δηλωτικές ποικίλων εννοιών όπως α) ονόματα φυτών και δένδρων π.χ. **ασφόδελος, όλυνθος, ορίγανος, τέρμινθος, τερέβινθος, υάκινθος, νάρκισσος, μίνθη, δάφνη, κυπάρισσος** κλπ. β) φυσιογνωστικοί όροι π.χ. **θάλασσα** γ) πολιτειακοί όροι π.χ. **άναξ, βασιλεύς, ειρήνη** κλπ. δ) πολιτισμικοί όροι π.χ. **ασάμινθος, θάλαμος, μέγαρον, πίθος, δέπας** κλπ. ε) ονόματα θεών π.χ. **Αθηνά, Αρτεμις** κλπ.

Πλείστα αρχαία τοπωνύμια έχουν προελληνική καταγωγή όπως τα: **Αθήναι, Μυκήναι, Τίρυνς, Αμάρυνθος, Ερύμανθος, Κόρινθος, Λάρισα, Ιλισσός, Παρνασσός, Βριληττός, Γαργηττός, Λυκαβηττός, Υμηττός, Κάλυμνα, Λάρυμνα, Μήθυμνα, Θάσος, Ιμβρος, Τένεδος, Χίος** κλπ.

Η γλωσσική και εθνολογική αφομοίωση των Προελλήνων από τους Έλληνες προχώρησε με πολύ αργό ρυθμό, αν λάβουμε υπόψη ότι Προέλληνες εξακολουθούν να ζουν ως τον 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα στη Λήμνο, Ιμβρο, Κάρπαθο (πβ. **Ετεοκαρπάθιοι**), Κρήτη. Ανάμνηση του προελληνικού πληθυσμού είχαν διατηρήσει οι αρχαίοι συγγραφείς. Χαρακτηριστικό είναι το ακό-

λουθο χωρίο από την Οδύσσεια, που αναφέρεται στην Κρήτη (τ 172 -179):

Κρήτη τις γαι' έστι μέσω ενί οίνοιπι πόντω,

καλή και πίειρα, περίρρυτος. Εν δ' άνθρωποι

πολλοί, απειρέσιοι, και ενήκοντα πόληες.

Αλλη δ' άλλων γλώσσα μεμιγμένη. Εν μεν Αχαιοί,

εν δ' Ετεόκρητες μεγαλήτορες, εν δέ Κύδωνες,

Δωριέες τε τριχάικες διοί τε Πελασοί.

Τήσι δ' ενί Κνωσός, μεγάλη πόλις, ένθα τε Μίνως

ενένωρος βασίλευε, Διός μεγάλου οαριστής.

Η ελληνική γλώσσα έχει μακρότατη ιστορία, η οποία, σύμφωνα με τα παραπάνω, εκτείνεται σε τέσσερις χιλιάδες χρόνια, από το 2.000 περίπου π.Χ. ως τις μέρες μας. Έτσι οι πηγές της ιστορίας της Ελληνικής δεν είναι μόνο γραπτές αλλά και προφορικές. Οι γραπτές πηγές είναι άμεσες (επιγραφές, πάπυροι = αυτόγραφα, κείμενα = αντίγραφα) και έμμεσες (μαρτυρίες από γραμματικούς, σχολιαστές και λεξικογράφους). Προφορικές πηγές είναι τα νεοελληνικά ιδιώματα, στα οποία, μεταξύ άλλων, απαντά πλήθος αρχαίων λέξεων, που δεν εμφανίζονται στην Κοινή Νεοελληνική.

Η ελληνική γλώσσα είναι ενιαία, με προφορική παράδοση χωρίς έστω και την παραμικρή διακοπή. Ένας ζωντανός οργανισμός συνεχώς εξελισσόμενος και διαφοροποιούμενος που διατηρεί συγχρόνως πανάρχαια στοιχεία. Για παράδειγμα οι λέξεις **Αλεξάνδρα, Θεοδώρα, άργυρος, χρυσός, χαλκός, θεός, ιερός, ένεκα, φέρω, μέλι, δώρα** απαντούν έτσι ακριβώς και στα μυκηναϊκά κείμενα, δηλ. τον 15ο - 13ο αιώνα π.Χ. Η διαπίστωση αυτή αυτονόητο είναι ότι δυσκολεύει τη διαίρεση της ελληνικής γλώσσας σε ιστορικές περιόδους, αφού είναι γνωστό πως μια μεταβολή στη γλώσσα συχνά διαρκεί αιώνες ολόκληρους.

Η διαίρεση όμως της ιστορίας της ελληνικής γλώσσας σε περιόδους, μολονότι είναι αρκετά τεχνητή και συμβατική, επιβάλλεται από ανάγκες εκπαιδευτικές και μεθοδολογικές.

Η ελληνική γλώσσα διαιρείται στις εξής περιόδους:

- I. Πρωτοελληνική (3.000 - 2.000 π.Χ.)
- II. Αρχαία Ελληνική (2.000 - 300 π.Χ.)
- III. Αλεξανδρινή Κοινή (300 π.Χ. - 600 μ.Χ.)
- IV. Μεσαιωνική Ελληνική (6ος - 18ος αι.)
- V. Νεοελληνική (19ος - 20ος αι.)

Πρέπει να σημειωθεί ότι τα όρια των περιόδων αυτών δεν είναι εξίσου ευδιάκριτα. Για παράδειγμα τα όρια της Αλεξανδρινής Κοινής κυμαίνονται από τους μελετητές σε αιώνες ολόκληρους [α) Τριανταφυλλίδης, Thumb: 300 π.Χ. - 330 μ.Χ. β) Debrunner, Γιάνναρης, Χατζιδάκις, Αναγνωστόπουλος, Browning: 300 π.Χ. - 6ος μ.Χ.]. Σαφή δεν είναι και τα όρια της νεότερης Ελληνικής, αφού, για παράδειγμα, οι νεοελληνικές διάλεκτοι που αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι αυτής χρονολογούνται πολλούς αιώνες πριν από τον 19ο αιώνα.

Για κάθε μια από τις περιόδους αυτές θα γίνει στη συνέχεια σύντομος λόγος.

I. Η Πρωτοελληνική ή Προϊστορική Ελληνική ή Προϊστορική Κοινή ή Προδιαλεκτική Ελληνική καλύπτει το διάστημα από το 3.000 π.Χ. ως το 2.000 π.Χ. Είναι η περίοδος στο ξεκίνημα της Ελληνικής, προτού διασπασθεί σε διαλέκτους, τότε που οι Έλληνες αποσπάστηκαν από τους λοιπούς Ινδοευρωπαίους, έζησαν για πολύ διάστημα κάπου στη Β. Ευρώπη και διαμόρφωσαν την πρώτη ελληνική γλώσσα. Μια σειρά φωνολογικά, μορφολογικά, σημασιολογικά και συντακτικά στοιχεία διαφοροποιούν την Πρωτοελληνική από την Ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα. Τα στοιχεία αυτά είναι τα υπερδιαλεκτικά στοιχεία της Ελληνικής.

II. Η Αρχαία Ελληνική καλύπτει το διάστημα από το 2.000 π.Χ. ως το 300 π.Χ. Κατά την περίοδο αυτή, ίσως γύρω στο 1.500 π.Χ., η Ελληνική διασπάται σε διαλέκτους. Η διαλεκτική διάσπαση της Ελληνικής οφείλεται σε γεωγραφικούς και πολιτικοκοινωνικούς λόγους (γεωγραφική κατάτμηση του ελληνικού χώρου, πολιτική αυτοτέλεια: πόλις-κράτος).

Την ιστορική περίοδο η Ελληνική διακρίνεται σε τέσσερις διαλεκτικές ομάδες:

1) Ιωνική - Αττική 2) Αιολική (μικρασιατική Αιολική μαζί με τη Λεσβιακή, Θεσσαλική, Βοιωτική) 3) Δυτική Ελληνική (Δωρική και Βορειοδυτική Ελληνική) 4) Αρκαδοκυπριακή (απόγονος της Μυκηναϊκής).

Σ' αυτές πρέπει να προστεθούν 5) η Παμφυλιακή, συγγενής της Αιολικής και Αρκαδοκυπριακής και 6) η Μακεδονική, συγγενής της Αιολικής και Δωρικής.

Η διάσπαση της αρχαίας Ελληνικής σε διαλέκτους είναι βέβαιο ότι έγινε πριν από τον 15ο π.Χ. αι. Αυτό το γνωρίζουμε χάρη στη Μυκηναϊκή, για την οποία είναι ανάγκη να γίνει λόγος, φυσικά, εξαιρετικά σύντομος.

Η Μυκηναϊκή είναι μια αρχαϊκή ελληνική διάλεκτος, στην οποία έχουν γραφεί τα μυκηναϊκά κείμενα. Τα κείμενα αυτά, γραμμένα σε συλλαβογραφία

*“Η σημερινή Νεοελληνική Κοινή
δεν είναι ούτε δημοτική ούτε καθαρεύουσα,
αλλά μείγμα και από τις δύο.
Είναι μια νόθη γλώσσα”*

ή γραφή, τη Γραμμική Β, πάνω σε πήλινες πινακίδες και αγγεία, βρέθηκαν τα μυκηναϊκά ανάκτορα της Κνωσού, της Πύλου, των Μυκηνών, της Τίρυντας και των Θηβών, έχουν λογιστικό και διοικητικό περιεχόμενο και χρονολογούνται στον 15ο και 13ο αι. π.Χ.

Η Μυκηναϊκή διάλεκτος συγγενεύει με την Αρκαδοκυπριακή των ιστορικών χρόνων και πρέπει την εποχή της ακμής του μυκηναϊκού πολιτισμού να ταν ευρύτερα διαδεδομένη στον ελληνικό χώρο, ένα είδος Κοινής της εποχής εκείνης. Η συγγένεια της Μυκηναϊκής διαλέκτου με τη γλώσσα των Ομηικών επών κατανοείται καλύτερα, όταν έχουμε υπόψη μας ότι τα Ομηικά πη είναι η ώριμη κατάληξη μιας μακραίωνης προφορικής επικής παράδοσης, της οποίας οι ρίζες ανάγονται στα μυκηναϊκά χρόνια.

III. Η Αλεξανδρινή Κοινή καλύπτει το διάστημα από το 300 π.Χ. ως τον 6ο ι. μ.Χ. Με αυτόν τον όρο δηλώνεται η Ελληνική που από τα χρόνια του Μ. Λεξάνδρου αρχίζει να γίνεται η επίσημη γραπτή και προφορική γλώσσα ετός και εκτός της Ελλάδος (Μ. Ασία, Αίγυπτος, Συρία κ.α.). Σ' αυτήν την ερίοδο η ελληνική γλώσσα μεταβάλλεται ριζικά στη φωνολογία, τη μορφολογία, τη σύνταξη, το λεξιλόγιο. Γύρω στον 2ο μ.Χ. αιώνα ο μουσικός τονιμός μεταβάλλεται σε δυναμικό. Η κατάργηση της προσωδίας και η μεταβολή του τονισμού αλλάζουν ριζικά την προφορά της Ελληνικής.

Πως δημιουργήθηκε όμως η Αλεξανδρινή Κοινή;

Κατά τον 5ο π.Χ. αιώνα η Αττική διάλεκτος, λόγω της πολιτικής και πνευματικής υπεροχής της πόλεως των Αθηνών, εξετόπισε όλες τις άλλες διαλέτους στον γραπτό λόγο. Την εποχή αυτή εισέβαλε και στη Μακεδονία και ίγο αργότερα, στα χρόνια του Φιλίππου Β', ορίζεται ως η επίσημη γλώσσα ου μακεδονικού κράτους. Στη συνέχεια, μέσω των Μακεδόνων, απλώνεται τα πέρατα του κόσμου, ως το σημερινό Αφγανιστάν, από όπου έχομε επιγραφές σε περίφημο αττικό λόγο. Από την Αττική διάλεκτο ξεπήδησε η Αλεξανδρινή Κοινή.

Η επικράτηση της Αττικής είχε βέβαια και αρνητικές συνέπειες. Η εικόνα

που μας δίνουν οι γραπτές πηγές για την εξέλιξη της Ελληνικής γλώσσας από τον 4ο μ.Χ. αιώνα και μετά είναι παραπλανητική. Το κακό παράγινε με τους "αττικιστές", τους λογίους δηλ. εκείνους που συνιστούσαν επιστροφή στην αττική διάλεκτο του 5ου π.Χ. αι. Η κίνηση αυτή, που δηλώνεται με τον όρο "Αττικισμός", κορυφώθηκε τον 2ο και 3ο μ.Χ. αι. Ακόμα και η Νέα Θρησκεία, ο Χριστιανισμός, που στην αρχή χρησιμοποίησε μια απλή γλώσσα (πβ. Καινή Διαθήκη), κατά τον 4ο αιώνα, την εποχή των Τριών Ιεραρχών, προσχώρησε στον Αττικισμό και σ' αυτόν παραμένει επίσημα πιστός ως τις μέρες μας. Με το πέρασμα του χρόνου οι αττικιστές συγγραφείς αυξάνονται και πληθύνονται, κατακυριεύουν την πνευματική ζωή του τόπου και φθάνουν ως τον 20ο αι. υπό το ένδυμα των καθαρειουσιάνων. Φυσικά, την αττικίζουσα και την καθαρειούσα χρησιμοποιούσαν οι λόγιοι και όχι βέβαια όλοι. Οι λοιποί Έλληνες, από τους οποίους, ευτυχώς, οι πλείστοι δεν μάθαιναν γράμματα, χρησιμοποιούσαν μια διαφορετική γλώσσα, ολοζώντανη, αυτή που ξεκινώντας από το 2.000 π.Χ., ανεπαίσθητα εξελισσόμενη από γενιά σε γενιά, κυλώντας αβίαστα, φθάνει ως τις μέρες μας, διατηρώντας αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο παλαιά χαρακτηριστικά, αποβάλλοντας άλλα και αναπτύσσοντας νέα.

Οι αττικιστές με το να γράφουν μια γλώσσα που ήταν προπολλού νεκρή, αναμφισβήτητα δυσκόλεψαν τη μελέτη της Ελληνικής. Φαντασθήτε πόσο πλουσιότερη θα ήταν η Ελληνική, αν ο κάθε αττικιστής, αντί να είναι δέσμιος και να γράφει μια γλώσσα νεκρή, άφηνε τον εαυτό του ελεύθερο να χρησιμοποιήσει τη σύγχρονή του Ελληνική. Αν αυτό συνέβαινε, αναμφίβολα η συγχρονική και διαχρονική μελέτη της Ελληνικής και ως προς τη φωνολογία και ως προς τη μορφολογία και ως προς τη σύνταξη θα ήταν πληρέστερη. Και ασφαλώς ο γλωσσικός θησαυρός της Ελληνικής θα ήταν ακόμη πλουσιότερος.

Οι αττικιστές είναι ακόμη βέβαιο ότι εξήμιωσαν την παιδεία των Ελλήνων. Με το χάσμα ανάμεσα στον προφορικό και τον γραπτό λόγο που αυτοί εδημιούργησαν και με την πλαστή γλώσσα, που edίδασκαν, ενόθευσαν και edέσμευσαν επί αιώνες τις ψυχές των Ελλήνων. Τα ελληνόπουλα επί αιώνες μορφώνονταν όχι με βάση τη φυσική τους γλώσσα, αλλά με βάση ένα τεχνητό κατασκευάσμα.

Τα παραγγέλματα των αττικιστών δεν βρήκαν απήχηση στο λαό και από την άποψη αυτή δεν επηρέασαν την εξέλιξη της Ελληνικής που ακολούθησε τον φυσικό της δρόμο σε όλες τις περιόδους της ιστορίας της, πλην της πρόσφατης. Μερικά παραδείγματα.

Ο αττικιστής Φρύνιχος που ακμάζει τον 2ο μ.Χ. αι. συμβουλεύει:

!) ευχαριστείν ουδείς των δοκίμων είπεν αλλά χάριν ειδέναι.

Ευχαριστώ λέμε σήμερα.

?) νηρόν ύδωρ μή είπης αλλά πρόσφατον ακραιφνές.

υπό το νηρόν ύδωρ προέρχεται το νεοελληνικό **νερό**.

!) σικχαίνομαι τω όντι ναυτίας άξιον τούνομα αλλ' ερείς βδελύττομαι ως Αθηναίος.

ήμερα βέβαια λέμε **σιχαίνομαι**, όχι βδελύττομαι.

!) σταθερός άνθρωπος. ούτως ου χρώνται οι αρχαίοι, αλλά σταθερά μεσημ-
βρία λέγουσι και σταθερά γαλήνη, σταθερός δέ άνθρωπος ουδαμώς αλλ'
μβριθής.

ήμερα λέμε **σταθερός** και όχι εμβριθής.

!) κρύβεται φεύγε διά του β λέγειν καί κρύβεσθαι, αλλά διά του πτ κρύπτεται
αί κρύπτεσθαι φάθι.

ο **κρύβομαι** λοιπόν από τότε είναι σε χρήση.

Η γλώσσα αγνόησε εντελώς τα παραγγέλματα και τους αφορισμούς του
πτικιστή Φρυνίχου. Του είμαστε όμως ευγνώμονες, γιατί άθελά του μας πα-
έδωσε στοιχεία χρήσιμα για τη μελέτη της Ελληνικής γλώσσας.

Από τον 2ο μ.Χ. αιώνα, στον οποίο ζει ο αττικιστής Φρύνιχος, θα μετακινη-
ούμε τώρα στον 16ο. Το γλωσσικό κλίμα είναι το ίδιο. Ο πρωτονοτάριος της
ωνσταντινουπόλεως Θεοδόσιος Ζυγομαλάς απαντώντας στον γερμανό κα-
ηγητή Μαρτίνο Κρούσιο και ενημερώνοντάς τον για τη Νέα Ελληνική του
ράφει το 1580, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα σε γλώσσα αττικίζουσα:

.. τους ποτέ σοφωτάτους Αθηναίους ει ήκουσας δακρύων αν εγένου με-
τός. Οσον γάρ υπερεπερίσευσέ ποτέ εν αυτοίς η καθαρά και άδολος των
Ελλήνων φωνή, τόσον η βάρβαρος επληθύνθη και ακούεται έξοχα πάντων.
έλλουσι γαρ ειπείν' "όρα, ω ευτυχές, και αντί τούτου λέγουσι, γιαπά, καλό-
υχε. Τα σύκα, σουκα λέγουσι, τον βάτραχον, πακακάν και άλλα γελοία. Ως
αι την στολήν, σολήν, τα έξω της πόλεως προαύλια, ά εξωπόλια έδει λέγειν,
ποπόλια λέγουσιν..." (Tourcograecia σ. 99)

Βάρβαρα ο **Ζυγομαλάς** θεωρεί το **καλότυχε**, τα **σοπόλια** <εσωπό-
ια, το **σολή** <στολή (ανομοίωση: τη στολή> τη σολή> η σολή), το **σουκα**,
το οποίο βέβαια διασώζεται η αρχαία προφορά του **υ**.

Στο ίδιο μήκος κύματος και για το ίδιο θέμα κινείται ο **Συμεών Καβάσι-
ας**. Γράφει και αυτός στον **Μαρτίνο Κρούσιο**:

.. Περί δε των διαλέκτων, τι αν και είποιμι, πολλών ουσών και διαφόρων

υπέρ των (sic) εβδομήκοντα; Τούτων δ' απασών η των Αθηναίων χειρίστη. Βουλόμενοι γαρ ειπείν. Ιδού πίστις, υπήνη και Ελλήνων δικαιοσύνη, λέγουσιν αντί τούτων επά πίσι, επά σολή, επά ρωμαϊκή κρίσι. Και αντί του συ, σου και πορεύου σούρε και λύτραν, λούτραν. Ούς οι την Ελλάδα οικούντες, καλώς τα πολλά φθεγγόμενοι, βαρβάρους το παράπαν αποκεκλήκασι, τούτους βδελυττόμενοι. Ωστε πεπονθέναι τοις πάλαι κακά διάμετρον" (Turcograecia 461 - 62).

Επήρατε, νομίζω, ικανοποιητική γεύση της νοοτροπίας των αττικιστών και της γλώσσας που χρησιμοποιούσαν. Η ομιλουμένη Ελληνική ήταν βέβαια πολύ διαφορετική. Σας διαβάζω χαρακτηριστικά κείμενα ξεκινώντας από την μυκηναϊκή εποχή και φθάνοντας ως τη σύγχρονη.

I. Μυκηναϊκά

PY Ta 711.1

o-wi-de ru-ke-qi-ri o-te wa-na-ka te-ke au-ke-wa Da-mo-ko-ro...:

Ό Φίδε Φύγεβρις ότε Φάναξ θήκε ΑυγέΦαν δαμοκόρον

Πβ. Ομ. Ιλ. Ζ 300: την γαρ Τρώες έβηκαν Αθηναίης ιέρειαν

II. Ομηρος

α) κλαίον οδυρόμενοι, περί δε στεναχίζετο δώμα (κ 454)

β) Ού πω παν είρητο έπος ότ' άρ' ήλυθον αυτοί (Κ 540)

III. Διγενής Ακρίτης Escorial (12ος αι.)

α) στ. 182 (έκδ. Αλεξίου)

και έκλαιεν και οδύρετον, τα αδέλφια της εζήταν

β) στ. 804 (έκδ. Αλεξίου)

Τον λόγον ουκ επλήρωσεν ουδέ την συντυχίαν

IV. Δημοτικό τραγούδι (20ος αι.)

α) έκλαιεν και οδύρονταν κι ετράβα τα μαλλιά της

(Ρόδος - βλ. Προμπονάς, Ομηρικά Β' 86-87)

β) Το λόγο δεν απόσωσε να κι ο Γιάννης που ήρτε

(Θράκη - βλ. Προμπονάς, Ομηρικά Β' 53)

Και μετά τη συγκριτική αυτή αναφορά στη νεκρή γλώσσα των αττικιστών και στην ομιλουμένη Ελληνική συνεχίζει ο λόγος για τις περιόδους της ιστορίας της Ελληνικής γλώσσας.

Η Μεσαιωνική Ελληνική καλύπτει μια τεράστια χρονική έκταση δώδεκα αιώνων με κοινό χαρακτηριστικό ότι σ' αυτήν την περίοδο συνεχίστηκε και

*“Υπάρχει, επομένως, ένα ποιητικό ρεύμα
που ξεκινάει από τα Μυκηναϊκά χρόνια - και ίσως παλαιότερα -,
αρδεύει τον Όμηρο,
και συνεχίζοντας την αδιάκοπη πορεία του φθάνει ως τον 20ο αιώνα”*

ολοκληρώθηκε ο δομικός σκελετός της Νέας Ελληνικής. Στην περίοδο αυτή ο γλωσσικός διχασμός (διαφορά προφορικού και γραπτού λόγου) συνεχίζεται. Από τον 12ο αι. η ομιλουμένη αρχίζει να χρησιμοποιείται και στη λογοτεχνία. Η τελευταία περίοδος δύσκολα χωρίζεται από την προηγούμενη, τη Μεσαιωνική. Σ' αυτή την περίοδο σταθμός ιστορικός είναι το έτος 1975. Τη χρονιά αυτή καθιερώθηκε από την πολιτεία ως επίσημη γλώσσα του έθνους η Νεοελληνική Κοινή "χωρίς ακρότητες". Η σημερινή Νεοελληνική Κοινή δεν είναι ούτε δημοτική ούτε καθαρεύουσα αλλά μείγμα και από τις δύο. Είναι μια νόθη γλώσσα.

Ποιες όμως είναι οι ρίζες γενικότερα της Νέας Ελληνικής και των ιδιωμάτων της;

Για την προέλευση της Νέας Ελληνικής και των νεοελληνικών ιδιωμάτων που, κατά την γνώμη μου, είναι και το σημαντικότερο θέμα στην εξελικτική πορεία της Ελληνικής γλώσσας, επιτρέψατέ μου να σας παρουσιάσω κάποιες σκέψεις, που απορρέουν από την πρόσφατη επιστημονική ενασχόλησή μου.

Το 1892 ο μεγάλος Έλληνας γλωσσολόγος **Γ. Ν. Χατζιδάκις** στην περίφημη *Einleitung in die neugriechische Grammatik* πολέμησε τη θεωρία του αιολοδωρισμού σχετικά με την προέλευση της Νέας Ελληνικής υποστηρίζοντας ότι αυτή κατάγεται από την Αττική-Κοινή. Λίγο αργότερα ο Αυστριακός γλωσσολόγος **Paul Kretschmer** στο βιβλίο του *Die Entstehung der Koiné* (Wien 1900) υπεστήριξε ότι στη διαμόρφωση της Κοινής συνέβαλαν και οι άλλες διάλεκτοι, ενώ ο Γερμανός **Wilamowitz** και ο Γάλλος **Meillet** θεωρούσαν την Κοινή ως απλοποιημένη Ιωνική διάλεκτο. Δυο σπουδαίοι Έλληνες κλασικοί φιλόλογοι, ο αείμνηστος **Στυλιανός Καψωμένος** και ο εν ζωή και πλήρει δράσει **Αγαπητός Τσοπανάκης** ακολουθούν απάνω κάτω την άποψη του Kretschmer αρνούμενοι όμως ότι η Κοινή ισοπέδωσε και εξαφάνισε τις αρχαίες διαλέκτους (βλ. Τσοπανάκης Ι σ. XVII - XXV II 725-731 Στ. Καψωμένος 47 κ.κ. πβ. **Ανδριώτης**, *Ιστορία* 38). Με μια σειρά μελετών-τεκμη-

ριώνουν τη γνώμη τους αυτή. Προς την ίδια κατεύθυνση κινείται και η άποψη του καθηγητή **Γ. Μπαμπινιώτη**: "... ο απαρτισμός της Αλεξανδρινής Κοινής είχε μεν ως κορμό την αττική κοινή, αλλά δεν έλειψαν από την τελική της σύσταση και τα ιωνικά γλωσσικά στοιχεία, των οποίων μάλιστα η συμμετοχή υπήρξε πολύ έντονη, και -λιγότερο- λεξιλογικά και άλλα στοιχεία από την δωρική/βορειοδυτική και τις αχαϊκές διαλέκτους. Οσο δεν φαίνεται να ευσταθή η παλαιότερη άποψη του P. Kretschmer πως στην δημιουργία της Αλεξανδρινής Κοινής συνέβαλαν από κοινού όλες οι αρχαίες ελληνικές διάλεκτοι, άλλο τόσο δεν ισχύει η μονοπώλησι της Κοινής από την Αττική για τον απλό λόγο πως οι ομιλητές μιας διαλέκτου δεν μπορούν να απομάθουν παντελώς την μητρική τους διάλεκτο, όταν μαθαίνουν να χρησιμοποιούν μian άλλη. Κάποια στοιχεία της μητρικής διαλέκτου επιβιώνουν πάντα στην εκάστοτε Κοινή. Και αντιστρόφως. Μια νέα διαλεκτική διάσπασι, όπως αυτή των νεοελληνικών διαλέκτων, δεν δημιουργείται εκ του μηδενός. Κυοφορείται επί αιώνες στα σπέρματα της διαφοροποιητικής τάσεως που εμφανίζει κατά τόπους κάθε κοινή γλώσσα" (σσ. 112-113). Αυτή είναι η άποψη του καθηγητή Γ. Μπαμπινιώτη, κατ' ανάγκην χωρίς τεκμηρίωση, καθώς δεν αναπτύσσεται σε ειδική μελέτη, αλλά διατυπώνεται σε ένα εγχειρίδιο.

Τέλος, ο **Scherer** γράφει επιγραμματικά "Η σημερινή έρευνα δέχεται ότι η Κοινή κατά βάθος είναι αττική με ιωνικό χρωματισμό, ιδιαίτερα στο λεξιλόγιο και με μερικούς δωρισμούς" (σ. 64).

Ασχολούμενος τα τελευταία χρόνια με τη συγκριτική μελέτη των Ομηρικών επών και των νεοελληνικών δημοτικών τραγουδιών διεπίστωσα ότι στα ΝΔΤ απαντά πλήθος γλωσσικών και θεματικών στοιχείων που μαρτυρούνται ήδη στα ΟΕ. Η διαπίστωση αυτή, σε συνδυασμό με τον ενιαίο χαρακτήρα της Ελληνικής γλώσσας, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι ρίζες των δημοτικών τραγουδιών βρίσκονται στα Προομηρικά δημοτικά τραγούδια. Υπάρχει, επομένως, ένα ποιητικό ρεύμα που ξεκινάει από τα Μυκηναϊκά χρόνια - και ίσως παλαιότερα - αρδεύει τον Όμηρο και συνεχίζοντας την αδιάκοπη πορεία του φθάνει ως τον 20ο αιώνα. Όμως η συστηματική γλωσσική μελέτη των ΟΕ οδήγησε και στη διαπίστωση ότι ομηρικά γλωσσικά στοιχεία (μορφολογικά, λεξιλογικά και συντακτικά) βρίσκονται εγκατεσπαρμένα στα νεοελληνικά ιδιώματα, ενώ δεν μαρτυρούνται στην αττική πεζογραφία. Τα στοιχεία αυτά, που ελπίζω να δουν σύντομα το φως, οδηγούν στο αναπόφευκτο συμπέρασμα ότι τα νεοελληνικά ιδιώματα δεν προέρχονται απλά από την Αττική διάλεκτο. Οι ρίζες τους βρίσκονται πολύ παλαιότερα και μπορεί να φθάνουν πίσω στην Προομηρική εποχή. Ιδού μερικά στοιχεία των νεοελληνικών ιδιωμάτων, που ξεκινούν από τα προομηρικά χρόνια, αφού τα στοιχεία αυτά τα

συναντάμε ήδη στα Ομηρικά έπη.

I. Η αποκοπή πρόθεσης είναι φαινόμενο συχνό στα Ομηρικά έπη π.χ. **αμμήδησε** (Λ 379) αντί **αναπήδησε**, **αγξηράνη** (Φ 347) αντί **αναξηράνη**, **καθάψαι** (Ω 611) αντί **καταθάψαι**, **καρρέζουσα** (Ε 424) αντί **καταρρέζουσα** κλπ.

Το φαινόμενο μαρτυρείται σε όλες τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους πλην της Ιωνικής-Αττικής (βλ. Προμπονάς, Αποκοπή).

Η αποκοπή τώρα πρόθεσης μαρτυρείται και σε νεοελληνικά ιδιώματα. Στη Μακεδονία π.χ. το **ανακαθίζω** λέγεται **αγκαθίζου**, ο **ανακαθιστός χορός** **αγκαθιστός**, η **κατασταλαγή κασταλαή**. Στη Σμύρνη το **αναπετώ** λέγεται **αμπετώ**, στη Σαντορίνη και στην Κύπρο το **ανατινάσσω** λέγεται **αντινάσσω** κλπ. (βλ. Προμπονάς, Αποκοπή).

II. Η κατάληξη του α' πληθ. Μέσης ή Παθητικής Φωνής **-μεθα** λήγει στον Όμηρο συχνά σε **-μεσθα**, π.χ. **εσόμεσθα**, **μαχόμεσθα** κλπ. Η κατάληξη τώρα **-μεσθα**, που είναι αμάρτυρη στην αττική πεζογραφία, μαρτυρείται με τέσσερα παραδείγματα στην Αλεξανδρινή Κοινή (**πευσόμεσθα**, **καταφθειρώμεσθα**: 3ος αι. π.Χ., **δυνάμεσθα**: 3ος αι. μ.Χ., **επεξερχόμεσθα**: 6ος αι. μ.Χ.), μαρτυρείται επίσης σε κείμενα της δημοτικής μεσαιωνικής λογοτεχνίας από τον 12ο αιώνα και πέρα, απαντά σε πολλά νεοελληνικά ιδιώματα (βλ. Καψωμένος I).

III. Το άρθρο χρησιμεύει ως αναφορική αντωνυμία στα Ομηρικά έπη π.χ. Ρ 203: *συ δ' άμβροτα τεύχεα δύνεις ανδρός αριστήος, τον τε τρομέουσι και άλλοι*. Ομοια χρήση του άρθρου μαρτυρείται σε όλες τις αρχαίες ελληνικές διαλέκτους πλην της Αττικής. Η ομηρική χρήση μαρτυρείται και στην Αλεξανδρινή Κοινή π.χ. **το οινάριον το ηγόρακα** (Gignac), 2ος/3ος αι. μ.Χ. και στη Μεσαιωνική Ελληνική π.χ. Διγενής Ακρίτης Escorial (έκδ. Αλεξίου):

α) *και τότε να ιδής άγουρον, τον ο κόσμος ουκ έχει (στ. 895)*

β) *Και μα τον φοβερόν κριτήν, τον τρέμει πάσα η κτίσις (στ. 378)*

και στη Νέα Ελληνική π.χ.

α) *και κόρην την εφίλησα, τηδ δεν έχουν οι κόσμοι* (Σύμη - Προμπονάς, Ακριτικά Α' σ. 236)

β) *μήτε τον Πετροτράχηλον, τον τρέμ' η γης κι ο κόσμος* (άγν. τόπος - Προμπονάς, Ομηρικά Α' 127)

Τα λεξιλογικά στοιχεία, που απαντούν στον Όμηρο, δεν μαρτυρούνται στην Αττική διάλεκτο (πεζογραφία), ενώ απαντούν στη Νέα Ελληνική, κυρίως στα ιδιώματα, είναι άφθονα. Τα παραλείπω όμως, γιατί ο χρόνος απολείπει.

Πώς ερμηνεύεται ότι ομηρικά γλωσσικά στοιχεία, αμάρτυρα στην αττική πεζογραφία, απαντούν σε ποικίλα νεοελληνικά ιδιώματα;

Η ομηρική επίδραση, φυσικά, αποκλείεται. Αναπόφευκτη είναι η ακόλουθη ερμηνεία. Τα παραπάνω στοιχεία πέρασαν στον Όμηρο από δημοτικά τραγούδια με ποικίλη τοπική και χρονική προέλευση. Μέσω των τραγουδιών αυτών είχε συσσωρευθεί στα Ομηρικά έπη γλωσσική ύλη από όλες τις προ του Ομήρου ελληνικές διαλέκτους. Τις διαλέκτους αυτές αναμφισβήτητα τις επηρέασε από τον 5ο αι. π.Χ. και μετά η Αττική διάλεκτος. Τις επηρέασε αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο, αλλά ασφαλώς δεν τις αφομοίωσε και δεν τις εξαφάνισε, όπως πιστεύεται. Πράγματι, πώς θα μπορούσε να επηρεάσει το αγροτικό και κυρίως ποιμενικό λεξιλόγιο σε περιοχές μάλιστα απομονωμένες από τα διοικητικά κέντρα; Είναι, νομίζω, σφάλμα να συνάγει κανείς συμπεράσματα για την επίδραση της Αττικής -Κοινής σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο με βάση την εικόνα που μας δίνουν οι επιγραφές. Όταν, για παράδειγμα, τα σημερινά βοσκαρούδικα κοπέλια στη Νάξο εξακολουθούν να μιλούν το γλωσσικό τους ιδίωμα, ανεπηρέαστα από την Νεοελληνική Κοινή, παρά την υποχρεωτική εκπαίδευση και τον γλωσσικό βομβαρδισμό από τα μέσα ενημέρωσης, που, φυσικά, παρακολουθούν, μου είναι δύσκολο να δεχθώ ότι στην αρχαιότητα υπό κοινωνικές συνθήκες εντελώς διαφορετικές, με δύσκολη την επικοινωνία ακόμη και μεταξύ κοντινών χωριών, με κυρίαρχη την αγραμματοσύνη, ο αγροτικός και ποιμενικός πληθυσμός έπαψε να μιλεί το γλωσσικό του ιδίωμα και έμαθε την Αλεξανδρινή Κοινή.

Είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι ένα μέρος από τον γλωσσικό θησαυρό των αρχαίων διαλέκτων εξακολούθησε να ζει και έφθασε ως τις μέρες μας είτε μέσω της Αλεξανδρινής Κοινής, στο ρεύμα της οποίας χύθηκε, είτε κατευθείαν, χωρίς τη μεσολάβησή της. Η ελλιπής γραπτή παράδοση της ελληνικής γλώσσας από τη μια και η ελλιπής έρευνα των νεοελληνικών ιδιωμάτων από την άλλη, εμποδίζουν επί του παρόντος την απάντηση στο ερώτημα πότε ακολουθήθηκε ο ένας τρόπος και πότε ο άλλος. Βέβαιο πάντως είναι ότι τα νεοελληνικά ιδιώματα δεν είναι απλώς εξέλιξη της Αττικής-Κοινής, αφού διασώζουν και άφθονα γλωσσικά στοιχεία ξένα προς την Αττική.

Η μελέτη των παραμελημένων νεοελληνικών ιδιωμάτων, σε συνδυασμό με τη μελέτη της Αρχαίας Ελληνικής από τα μυκηναϊκά χρόνια και κάτω, είναι που αποδεικνύει ότι ενιαία είναι η Ελληνική γλώσσα από το 2.000, περίπου, π.Χ. ως τις μέρες μας.

Φυσικά, αν έλειπε ο Αττικισμός και στη συνέχεια ο εξίσου επιζήμιος Καθαρευουσιανισμός, η σημερινή Νεοελληνική Κοινή θα είχε διαφορετική μορφή, θα ήταν ασφαλώς η φυσική εξέλιξη της πολύκλαδης Αρχαίας Ελληνικής.

*“Ο καταναλωτισμός και ο ευδαιμονισμός από τη μια,
ο αμοραλισμός από την άλλη
- για τον οποίον ευθύνη μεγάλη φέρουν και οι πολιτικοί,
που όχι μονάχα δεν εμπνέουν στον λαό νέα ιδανικά,
αλλά ούτε τα παλαιά συντηρούν - είναι ο μέγας κίνδυνος”*

Είναι βέβαιο ότι η σημερινή Νεοελληνική Κοινή θα ήταν πολύ κοντά στη γλώσσα του δημοτικού τραγουδιού, που μόνο ως φυσική, επομένως αβίαστη εξέλιξη της γλώσσας των προομηρικών δημοτικών τραγουδιών, κατά τη γνώμη μου, μπορεί να νοηθεί, η οποία βέβαια εμπλουτιζόταν με νέα στοιχεία κατά τη μακραίωνη πορεία της, ώσπου να φθάσει μέχρι την εποχή μας.

Αυτή είναι με λίγα λόγια η πορεία, που ακολούθησε η γλώσσα μας για να φθάσει από το 2.000 π.Χ. ως τις μέρες μας. Εδώ θα έπρεπε να τερματίσω. Επειδή όμως τα τελευταία χρόνια πολλοί κινδυνολογούν μιλώντας για την Ελληνική γλώσσα, είμαι υποχρεωμένος να πάρω πάνω σε τούτο το ζήτημα θέση, κάτι που αλλιώς δεν θα το έκανα.

Σήμερα λοιπόν μέγα πλήθος ξενικών λέξεων έχει εισβάλει στη γλώσσα μας μαζί με το πλήθος των καταναλωτικών κυρίως αγαθών. Κατά τη γνώμη μου, η σημερινή Ελληνική δεν κινδυνεύει από την εισβολή αυτή, όπως δεν εκινδύνευσε σε παλαιότερες φάσεις της ιστορίας της, κατά την αρχαία εποχή με την πληθώρα των προελληνικών λέξεων, κατά την Ρωμαιοκρατία, την Αραβοκρατία, την Φραγκοκρατία, την Τουρκοκρατία. Θα στηρίξω τη γνώμη μου αυτή με ένα παράδειγμα, διαβάζοντάς σας το παρακάτω κείμενο από ναξιακό προικοσύμφωνο του 17ου αι.:

"Εικονίσματα χρυσά πέντε, καμιζόλαις Νο 6 η μία βελούδα κόκκινη φουρνίδα με χρουσόν ποδόγυρον, η δεύτερη τζαντουσιά και αυτή φουρνίδα με χρουσόν ποδόγυρον, η τρίτη οξυά τζαντουσιά σκέττα, η τετάρτη ταμπί παγονάτζο φουρνίδα με κουρτουπίζες τρεις οι δύο βελούδες και ένα μπροκάδο στην μέση, η πέμπτη είναι ροζιά με κουρτουπίζες τρεις πράσινες βελούδες, η έκτη παγονάτζα σκέττα τζόχινη. Είναι ακόμη μπουστομπράτζολα Νο 4 ένας μαργαριταρένιος φουρνίδος κουκκισμένος, ο δεύτερος ταλιάδος τα μπρα-

τζόλια του μαργαριταρένια και αυτός όλος κουκκισμένος ο τρίτος βιδάτος με τα βενετικά χρυσά πλεκτά, ο τέταρτος δίκτινος της βελόνας. Ολοι φουρνίδοι με τες μαγιέτες των" (Κατσουρού, 66 στ. 53-58).

Το κείμενο αυτό είναι γεμάτο από ξενικές λέξεις, που λόγω της μακρόχρονης φραγκικής κατοχής εισέβαλαν στο ναξιακό ιδίωμα. Ο αναγνώστης θα εσχημάτισε βέβαια την εντύπωση ότι ο ελληνικός χαρακτήρας του ναξιακού ιδιώματος την εποχή εκείνη διέτρεχε θανάσιμο κίνδυνο. Λάθος. Πόσο αστήρικτη είναι μια τέτοια γνώμη διδάσκει το επόμενο κείμενο, που ανήκει και αυτό στον 17ο αιώνα και προέρχεται και αυτό από τη Νάξο. Πρόκειται για ένα γράμμα, που στέλνει στη γυναίκα του ένας Αξώτης αιχμάλωτος Τούρκων πειρατών, διεκτραγωδώντας τα μύρια βάσανά του. Σας διαβάζω ένα απόσπασμα:

"... Σάμπως και ο μεγαλοδύναμος Θεός ηθέλησε να με παιδέψη για τα πολλά και αμέτρητα κρίματα, όπου έχω, εβουλήθηκα να κάμω το κακοπόδαρο ταξίδι, για να σκλαβωθώ και να τυραγνηστώ, καθώς θέλεις μου ακούσεις, και να χαλάσω το σπίτι μου, να καταφρονέσω τα αγαπημένα μου και γλυκύτατά μου παιδάκια και να σου δώσω και σένα, αγάπη μου, παντοτεινή πίκρα και αναστεναγμούς, δόξα σοι ο Θεός και ευχαριστία να έχει, που δεν ήμουν άξιος στα όσα μου ήδωκε και στην ανάπαψι οπού είχα και για να γνωρίσω με ήφερε στο όσο με ήφερε. Μολονετούτο, αγάπη μου, παρακαλώ σε, να δης τη λευτεριά μου και να χαρούμε τα γλυκά μας παιδάκια, μην πικραίνεσαι και μη σε πάρη η κακή καρδιά να αμπαντονάρης το δικό μας να χαλαστούμε μονιτάρου μόνο, για το Θεό, κάμε την καρδιά σου ατσάλενη και μετρήσου, γίνου άντρας και γυναίκα, να μην αμπαντοναριστής με την πίκρα, γιατί καλόν ήτονε να μην ήθελα λάχη μα σάμπως και ήλαχε, δόξα σοι ο Θεός, που με παιδεύγει, για τα κρίματά μου, γιατί άλλο δεν τότε παρακαλώ, μόνο να κάμη λεημοσύνη εις του λόγου μου και όχι δικαιοσύνη και να σε λυπηθή εσένα και τα παιδάκια μου...

Ερχόμενος εδώ στην Τρίπολι, ήρθε ο Μπαϊράμης, τζη Πιαλίδαινας ο γυιός, τση Σουλτάνας ο αδερφός και εγόρασέ με και παίρνει με στον οντά του και γδύνει με και δώνει μου ρούχα και αλλάζω και κάνει μου και άλλη μια φορεσιά ρούχα και έχει με καλά να φάγω και να πιω, την ανάπαψί μου που δε μου λείπει άλλο μόνο ο στειρεμός σου και παρηγοράμαι καθημερινώς, συντροφιές πολλές νύχτα μέρα, που να του τα πληρώση ο Θεός, που να κόβγη ο Θεός τις ημέρες μου, να του τις δώνει χρόνους και αν δεν είμαι 'γώ άξιος να του τ' ανταμέψω ο Θεός να του τ' ανταμέψη...

Ωχου και αλλοίμονο, αγάπη μου, και να ήθελα σου γροικώ να μην έχω τώρα το στειρεμό σου να καίγωμαι, ώχου, παιδάκια μου, μωρουδάκια μου,

ώχου γλυκότατά μου, ω φως των εμμητιών μου και πώς σας εποχωρίστηκα, ωχ αλλοίμονο, οι ανεστεναγμοί κάβγου τα χείλη μου και δεν έχω δροσισμό, τα μάτια μου δε σκοιάζου ποτέ και άν πιω ένα σκουτέλι νερό πίνω δύο σκουτέλια φαρμάκι και χύνω άλλα τόσα δάκρυα που όσες μπουκουινές τρώγω τόσους αναστεναγμούς βγάνω και τα μάτια μου, που τρέχου σά το ποταμό ζωή κρινάμενη έχω, αγάπη μου, δεν τότε δύνομαι το στειρεμό σου μηδέ των παιδιώ μου. Ωχου, Λιανή μου, καρδιά μου, ώχου Χρουσάκη μου, φως των εμμητιών μου. Μολονετούτο, δόξα σοι ο Θεός, ας γίνη το θέλημά σου, Κύριε, όχι το δικό μου, μα παρακαλώ σε, Θεέ μου, λεημοσύνη, όχι δικαιοσύνη, δεν ημπορώ να σου γράφω τα βάσανα που επέρασα και όπου περνά, γιατί αν ήτο η θάλασσα μελάni και η γη χαρτί δεν έσωνε να σου τα γράψω..." (Μαρκόπολις).

Το κείμενο αυτό, στο οποίο αυθόρμητα εκφράζεται ο ψυχικός κόσμος του ανώνυμου Αξώτη, δείχνει πόσο η ψυχή της ελληνικής γλώσσας, δηλαδή η ψυχή του Έλληνα, μένει ανέγγιχτη από τις δηλωτικές ποικίλων υλικών αγαθών ξένες λέξεις.

Δεν κινδυνεύει λοιπόν η ελληνική γλώσσα από τις ξένες λέξεις. Και από τα Klínex, Plyntyrex και άλλα σε -ex η Ελλάδα δεν κινδυνεύει να γίνει "Ελλά-δέξ".

Επιπλέον η στενότερη και ουσιαστικότερη επαφή με τους Έλληνες κλασικούς, δηλ. με την Αρχαία Ελληνική, μπορεί να θωρακίσει ακόμη πιο αποτελεσματικά τη σύγχρονη Ελληνική έναντι της ξένης εισβολής. Κίνδυνος βέβαια υπάρχει, αλλά αυτός δεν αφορά στη γλώσσα, αλλά στην ύπαρξη της ελληνικής φυλής και αυτού που εκφράζει. Προέρχεται από μια ιδιότυπη κατοχή υπό την οποίαν τελεί η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια και που θα μπορούσε να ονομασθεί "καταναλωτισμοκρατία" και "ευδαιμονισμοκρατία". Ο καταναλωτισμός και ο ευδαιμονισμός από τη μια, ο αμοραλισμός από την άλλη - για τον οποίον ευθύνη μεγάλη φέρουν και οι πολιτικοί, που όχι μονάχα δεν εμπνέουν στον λαό νέα ιδανικά, αλλά ούτε τα παλαιά συντηρούν - είναι ο μέγας κίνδυνος.

Από αυτόν θα χρειασθεί να φυλαχθούμε και όχι από την εισβολή των ξενικών λέξεων, που και παροδική είναι και τη δομή και ουσία της γλώσσας μας με τη μακρότατη και αδιάσπαστη ιστορία των τεσσάρων χιλιάδων ετών αφήνει ανέγγιχτη.

Β Ι Β Λ Ι Ο Γ Ρ Α Φ Ι Α

- 1 Αναγνωστόπουλος Γ., Σύντομος ιστορία των ελληνικών διαλέκτων. Αθήνα 1924.
- 2 Ανδριώτης Ν., Ιστορία της ελληνικής γλώσσας (τέσσερις μελέτες). Θεσσαλονίκη 1992.

- 3 Μπαμπινιώτης Γ., Συνοπτική ιστορία της ελληνικής γλώσσας με εισαγωγή στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία. Αθήνα 1985.
- 4 Brixhe C., Panayotou A., L'atticisation de la Macédoine: L'une des sources de la koiné, *Verbum* XI, 1988, 245-260.
- 5 Browning R., *Medieval and Modern Greek*. London 1969.
- 6 Debrunner A. - Scherer A., *Geschichte der griechischen Sprache, II: Grundfragen und Grundzüge des nachklassischen Griechisch*. Berlin 1969.
- 7 Duhoux Y., *Introduction aux dialectes grecs anciens*. Louvain-la-Neuve 1983.
- 8 Furnée E., *Die wichtigsten konsonantischen Erscheinungen des Vorgriechischen*. Mit einem Appendix über den Vocalismus. Paris 1972.
- 9 Georgiev Vl., *Die Träger der kretisch - mykenischen Kultur, ihre Herkunft und ihre Sprache*. I Urgriechen und Urillyrier. Sofia 1937. *Introduzione alla storia delle lingue indeuropee*. Roma 1966.
- 10 Gignac Fr., *A Grammar of the Greek Papyri of the Roman and Byzantine Periods*, v. I (1976), v. II (1981). Milano.
- 11 Hatzidakis G., *Einleitung in die neugriechische Grammatik*. Leipzig 1892.
- 12 Hodot Renè, *Dialecte et Koiné, LALIES. Actes des sessions de Linguistique et de littérature*. 9. (Aussois, 31 août - 5 Septembre 1987). Paris 1990, σσ. 55-62. *Inscriptions et Littérature dialectales, LALIES. Actes des sessions de Linguistique et de littérature*. 9. (Aussois, 31 août - 5 Septembre 1987). Paris 1990, όό. 63-70.
- 13 Hoffmann O - Scherer A., *Geschichte der griechischen Sprache*. I. - Bis zum Ausgang der Klassischen Zeit. Berlin 1969.
- 14 Κατσουρός Α., Ναξιακά δικαιοπρακτικά έγγραφα του 17ου αιώνας, *ΕΕΚΜ* 7, 1968, 24-337.
- 15 Καψωμένος Στ., Η ρηματική κατάληξη -μεσθα, Αφιέρωμα στη μνήμη του Μανόλη Τριανταφυλλίδη, *Θεσσαλονίκη* 1960, σσ. 225-230 (= Καψωμένος Ι). Από την ιστορία της ελληνικής γλώσσας. Η ελληνική γλώσσα από τα ελληνιστικά ως τα νεώτερα χρόνια. Η ελληνική γλώσσα στην Αίγυπτο. Θεσσαλονίκη 1985.
- 16 Kretschmer P., *Die Entstehung der Koiné*. Wien 1900.
- 17 López Eire A., *Fundamentos sociolingüísticos del origen de la koiné*, *CFC* 16, 1980, 21-53. *Del ático a la koiné*, *Emerita* 49, 1981, 377-392. *Estudios de lingüística, dialectología e historia de la Penguá griega*, Salamanca 1986.
- 18 Μαρκόπολις Μ., Συμφοραί Ναξίου τινός συλληφθέντος υπό των πειρατών, *Ναξιακών Ημερολόγιον του δισέκτου έτους 1896, εν Νάξω 1895*, σσ. 53-57.
- 19 Meier - Brugger M., *Homerische Kunstsprache: synchon und diachron*, *Glotta* 64, 1986, 127-143.
- 20 Προμπονάς Ι., Σύντομος εισαγωγή εις την Μυκηναϊκήν Φιλολογίαν. Αθήνα 1977. *Ακριτικά Α'*. Αθήνα 1985. Τα ομηρικά έπη και το νεοελληνικό δημοτικό τραγούδι, τ. Α' Αθήνα 1987. Τα ομηρικά έπη και το νεοελληνικό δημοτικό τραγούδι, τ. Β' ερμηνευτικό υπόμνημα. Αθήνα 1989. Αρχαία διαλεκτικά στοιχεία σε Νεοελληνικά ιδιώματα: Ι. Αποκοπή των προθέσεων ανά, κατά, παρά. *Λακωνικάί Σπουδαί* 10, 1990, 71-75. (= Θησαύρισμα. Αριστείον Πνευματικών εις τον Δικαίον Β. Βαγιακάκων).
- 21 Risch E., *Il miceneo nella storia della lingua greca*, *QUCC* 23, 1976, 7-28.
- 22 Ruijgh C., *Le mycénien et Homère*, *Linear B: a 1984 Survey*, εκδ. A. Morpurgo Davies και Y. Duhoux, Louvain-La-Neuve 1985, σσ. 143-190.
- 23 Schmitt R., *Einführung in die griechischen Dialekte*. Darmstadt 1977.
- 24 Τσοπανάκης Α., Συμβολές στην ιστορία της Ελληνικής γλώσσας, I-II, Θεσσαλονίκη 1983.